

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

- будь-яка з цих методик передбачає самоорганізацію, самостійну діяльність, самоконтроль учнів;
- кожна з методик передбачає постановку завдання, максимально наближеного до реальної виробничої ситуації, що підвищує розуміння учнями мети навчання;
- кожна з цих методик передбачає виконання “повної робочої дії”, від постановки завдання до аналізу і оцінки результатів роботи [2, 39].

Останнім часом у навчальних закладах набула поширення робота в освітніх телекомунікаційних проектах. Діяльність учнів у проектах розглядається як групове дослідження глобальних проблем сучасності з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІТКТ), які стимулюють і підсилюють навчання з боку учнів, оскільки вони:

- особистісно орієнтовані;
- використовують множину дидактичних підходів — навчання в співпраці, незалежні заняття, мозковий штурм, евристичне й проблемне навчання, дискусія, командне навчання;
- самовмотивовані, що означає зростання інтересу до роботи в міру її виконання;
- підтримують педагогічні цілі в когнітивній, ефективній і психомоторній областях на всіх рівнях — знання, розуміння, використання, аналіз, синтез.
- дозволяють навчатися на власному досвіді та досвіді інших не формально, а в конкретній справі;
- приносять задоволення учням, які бачать продукт власної праці; [1, 30–31]

Тим самим, маючи успішний педагогічний досвід, ми з впевненістю можемо сказати, що використання педагогічних технологій навчання служить досягненню основної мети - формуванню ключових компетенцій, покликаних допомогти випускнику стати не тільки компетентним фахівцем, професіоналом, а й особистістю, здатною адаптуватися в різних життєвих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Навчання у телекомунікаційних освітніх проектах (з досвіду роботи). — Вінниця, 2007. — 138 с.
2. Кадемія М. Ю., Шестопалюк О. В. Методична робота і компетентність педагогів навчальних закладів професійно — технічної освіти. Вінниця: ВДПУ, 2007. — 71 с.
3. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технологии креативного обучения. — М.: Изд-во МГУ, 2003. — 416 с.
4. Совет Европы: Симпозиум по теме “Ключевые компетенции для Европы”: Док. DECS/SC/sec. (96) 43. Берн, 1996. — 511 с.

В'ячеслав ПОДОЛЯК

КЛАСИФІКАЦІЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ОСНОВІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ

У статті із застосуванням порівняльного аналізу запропонована класифікація компетентностей особистості. Визначено суть поняття “компетентність”, встановлено шість груп компетентностей, зокрема: соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку та самоосвіти, компетентності, що реалізуються у прагненні і здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності.

В Державному стандарті базової і повної середньої освіти, який визначає вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів і випускників основної та старшої школи та гарантії держави в її досягненні, відзначається, що зміст цієї освіти створює передумови для всебічного розвитку особистості, зокрема формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

Метою нашого дослідження є спроба виявити структуру і зміст загальних компетентностей на матеріалі різних наук і досвіду та застосувати окремі види компетентностей для їх формування в учнів основної школи у галузі сучасного виробництва.

Серед завдань — рангування та групування компетентностей на основі системи критеріїв, порівняння змісту і видів компетентностей зі змістом рівнів компетентності з навчального предмета “Трудове навчання”, формування поняття “загальнотехнічна компетентність” тощо.

Проблема формування компетентностей в учнів є дуже актуальною. Вона ставиться як мета перед загальноосвітньою школою, має вирішуватися при розробці галузевих стандартів компетентності у професійній підготовці в психологічному, соціальному та інших аспектах і базується на концепції компетентності, яка впроваджується в Україні в кінці ХХ– на початку ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що цю проблему вчені розглядають як одне з стратегічних питань сучасної дидактики, зокрема, як підхід, що передбачає аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результатів навчання, котрі відображають зростання не лише знань, умінь і навичок, а й досвіду емоційно-цілісного ставлення.

Дослідники вважають, що компетентність у сфері самостійної пізнавальної діяльності, засвоєння способів набуття знань з різних дисциплін є основою компетентностей в інших сферах діяльності — громадянській, соціально-трудої, культурно-естетичній, в побутовій сфері, сфері дозвілля тощо.

Стверджується, що ключова компетентність випускника школи має інтегративну природу, оскільки її джерелом є різні сфери культури і діяльності: духовна, соціальна, інформаційна, етична, екологічна й ін. Компетентність випускника є базовою міждисциплінарною, вимагає значного інтелектуального багатofункціонального розвитку, включаючи аналітичні, комунікативні та інші процеси [1; 2].

У нашому дослідженні пропонується визначення ключових компетентностей диференціювати на двох рівнях: узагальненому, якщо за основу брати еталонне уявлення про випускника, котрий оволодів стандартами освіти, і суб’єктивно-особистістому (на основі “Я-концепції”), якщо результати навчання визначає учень, адже компетентісний підхід в організації процесу навчання вимагає формування рефлексивної культури особистості, яка характеризується готовністю і здатністю учня до творчого осмислення свого внутрішнього світу та інших людей [3].

Ми загалом погоджуємося з висновками науковців про суть компетентності, однак вважаємо, що першочерговим завданням є уточнення цього поняття як інтегративної якості особистості та її структури, а також визначення змісту навчальних дисциплін, якими має опанувати учень, зокрема в “Трудовому навчанні”, яке є складовою частиною освітньої галузі “Технології” Державного стандарту базової і повної середньої освіти [1].

Державний стандарт освіти ми розглядаємо як політичне та економічне завдання уряду України на близьку і далеку перспективу. Однак він може стати психологічним бар’єром для учнів, який потрібно перебороти за дуже короткий термін, створити комфортні умови для оволодіння стандартом, процедурою оцінювання знань, визнання рівня компетентності тощо.

Під компетентністю нерідко розуміють: володіння знаннями чи досвідом, які дають змогу робити судження про що-небудь; наявність високої авторитетної думки. У деяких довідниках застосовують термін “компетентний”, що означає знаючий, тямущий, досвідчений, обізнаний в певній галузі, а також термін “компетенція” — коло питань, в яких особа володіє знаннями, відповіддю [5, 91–96].

У нашому дослідженні застосовується термін “загальнотехнічна компетентність”. Під нею ми розуміємо спільне за ідеологією, філософією та технологією розуміння змісту, методів, прийомів і форм організації та функціонування на науковій основі виробництв різних форм власності особистістю на певних етапах її розвитку. Це стосується компетентностей учнів різного віку, різних професій і насамперед учнів V–IX класів основної школи, що є предметом нашого дослідження, адже їх рівень ми вважаємо рубіжним для загальнотехнічної підготовки й одержання базової освіти.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

Що стосується старших класів, то термін “загальнотехнічна компетентність” учнів, котрі обирають для поглибленого навчання в X–XII класах певні профілі, зокрема ті, які пов’язані з вивченням техніки і “Технології” та мають намір продовжити навчання у відповідних професійних або вищих навчальних закладах, спеціальності, що пов’язані з техніко-технологічною сферою національного господарства України чи інших держав світу.

На нашу думку, формування та визначення рівня сформованості основних компетентностей учнів є особливо важливим з огляду на те, що навчальна діяльність повинна не лише дати людині суму знань, досвіду, цінностей, здібностей, які набуті завдяки навчанню. Отже, поняття “компетентність” не зводиться тільки до знань і навичок, а належить до сфери складних умінь і системи якостей особистості.

Як визначено в “Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти”, основними групами компетентностей, що потребує сучасне життя, є: соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку та самоосвіти, компетентності, які реалізуються в прагненні й здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності [8].

Теорія та педагогічна практика свідчать, що компетентності як інтегрований результат навчальної діяльності учнів формуються передусім на основі опанування змісту загальної середньої освіти, набуттям певного життєвого досвіду в суспільстві.

Термін “компетентності” як предмет дослідження ми використовуємо для поєднання у дескрипторі “Формування в учнів основної школи системи наукових компетентностей в галузі сучасного виробництва”, що може бути включений у тезаурус учня основної школи, зміст навчальних дисциплін, зокрема математики, фізики, креслення тощо — основ тих наук, які тісно взаємопов’язані з трудовим навчанням (“Технологіями”) і відображають основи сучасного національного господарства загалом і сучасних виробництв зокрема, що дидактично включені в “Основи наук”.

Під “Основами наук” ми розуміємо систему найважливіших знань про природу та суспільство, спеціально (дидактично) відібраних згідно з вимогами суспільства та віковими і психологічними особливостями учнів як зміст шкільного навчання. При цьому вивчення основ наук має забезпечити загальну освіту учнів, необхідну для підготовки їх до життя і практичної діяльності, подальшого вивчення наук у більш повному обсязі.

Це можна пояснити дещо поверховим підходом у трактуванні окремими дослідниками понять “компетентність”, “основа”, “наука”, “виробництво” тощо. Так, термін “основа” нині розуміють як те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується; головну частину чого-небудь; найважливішу частину змісту чого-небудь; головні засади, підвалини чого-небудь (моралі, поведінки); провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності; джерело, базу виникнення, розвитку чого-небудь. “Основи” — це також найважливіші, вихідні положення чого-небудь (науки, теорії і т. д.); навчальний предмет, змістом якого є сукупність найважливіших відомостей з певної галузі науки, тощо [4; 5].

Відомо, що за останні роки внаслідок чергової науково-технічної революції з’явилися нові науки, основи яких вивчаються в загальноосвітній школі. Крім того, відбуваються революційні зміни в галузі технологій (наприклад, виникнення нанотехнологій) і техніці, що ускладнює сучасне виробництво. Однак новий і перспективний зміст основ наук, технологій і техніки в сучасному виробництві, в навчальних дисциплінах основної школи, на жаль, поки що відображається спрощено і в зміст освіти включаються дуже повільно, що негативно впливає на рівень знань і вмінь учнів, а також основ наук й основ сучасного виробництва.

З метою виявлення груп компетентностей, які найчастіше згадуються в наукових дослідженнях за останні п’ять років, нами проаналізовано більше 80 сайтів в Інтернеті, чимало монографій, статей тощо. Виявлені терміни ми порівняли з основними групами компетентностей, які визначені у вищезгаданих “Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти”, а саме: соціальні (група I), полікультурні (група II), комунікативні (група III), інформаційні (група IV), компетентності саморозвитку та самоосвіти (група V), компетентності, що реалізуються в прагненні й здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності (група VI) [8].

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

Рангування виявлених нами термінів, дескрипторів проведено на основі певних критеріїв: ступінь узагальнення їх змісту; поширеність в науці і виробництві; прояв в управлінській сфері, зокрема управлінні виробництвом; ступінь професійної спрямованості працівника чи особистості; рівні компетентності тощо. Зміст прорангованих за вказаними критеріями п'яти груп компетентностей, які визначені нами порівняно з вищезгаданими групами, має наступний вигляд. *Перша група* під умовною назвою “компетентність керівника” включає: 1) компетентність влади (відповідає I групі компетентностей “Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів”); 2) компетентність жіночої і чоловічої частини населення (відповідає I групі); 3) компетентність адміністративного апарату (відповідає IV, VI групам); 4) компетентність керівника підприємства (відповідає VI групі); 5) компетентність персоналу (відповідає V групі); 6) компетентність (кваліфікація, досвід, навички) персоналу (відповідає VI групі).

Друга група, яка визначена нами, має назву “компетентність особи” і включає: 1) загальну компетентність (відповідає IV групі “Критеріїв”); 2) власну компетентність (відповідає V групі); 3) компетентність особи (відповідає V групі); 4) компетентність юридичної особи (відповідає V групі); 5) компетентність спеціаліста (відповідає IV, VI групам); 6) компетентність фахівця (відповідає VI групі); 7) компетентність автора (відповідає VI групі); 8) компетентність журналіста (відповідає VI групі); 9) компетентність орендаря (відповідає VI групі).

Третя група під назвою “фахова компетентність” має вигляд: 1) наукова компетентність (відповідає V групі “Критеріїв”); 2) професійна і життєва компетентність (відповідає III групі); 3) професійна комунікативна компетентність (відповідає III групі); 4) професійна компетентність (відповідає III групі); 5) компетентність у певній галузі знань (відповідає V групі); 6) компетентність як поглиблення знань (відповідає V групі); 7) політична компетентність (відповідає IV групі); 8) правова компетентність (відповідає I групі); 9) психологічна компетентність (відповідає III групі); 10) мовна компетентність (відповідає III групі); 11) технічна компетентність (відповідає IV групі). Означену нами групу “фахова компетентність” за змістом можна віднести до VI групи компетентностей “Критеріїв”, тобто компетентностей, що реалізуються в прагненні й здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності особистості.

Четверта група компетентностей або “рівні компетентності” включає терміни: 1) глибока компетентність; 2) висока компетентність; 3) недостатня компетентність; 4) низька компетентність. Цю групу можна віднести за змістом до V групи компетентностей “Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти”, а саме компетентності саморозвитку та самоосвіти.

П'ята група, умовна назва якої “компетентність як критерій особистості”, включає: 1) компетентність як критерій об'єктивної оцінки ролі особистості в життєдіяльності (відповідає всім шести групам компетентностей, яких потребує сучасне життя і котрі відзначені у “Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти”); 2) компетентність у тій чи іншій сфері слугування, наприклад, при призначенні фахівця на роботу (відповідає всім шести групам); 3) компетентність як відповідність (займаній посаді) (відповідає I групі); 4) період напіврозпаду компетентності як критерій її стійкості (відповідає V групі).

Таким чином, аналіз свідчить, що термін “компетентність” є дуже поширеним у наукових дослідженнях, зокрема педагогічній науці та практиці, і повністю корелюється з групами компетентностей, які визначені у “Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів”. Однак, на нашу думку, групи компетентностей не є рівнозначними за змістом, спрямованістю, рівнем розвитку тощо, тому потребують додаткового рангування, яке проведено нами і котре можна вважати як спробу їх уточнення та доповнення з метою подальших досліджень.

Як зазначалося вище, предметом нашого дослідження є зміст компетентностей, що належать до різних виявлених груп і функціонують в економіці, виробництві, інших сферах людської діяльності і тісно пов'язані з основними галузями сучасного виробництва, які учні основної школи одержують з основ наук. Ці компетентності належно виражені в технологіях,

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

зокрема виробничих, і техніці, що органічно пов'язані з навчальними дисциплінами, які становлять основи наук і трудового навчання ("Технології") основної школи.

Співставлення групи "компетентність як критерій особистості" з шістьма основними групами "Критеріїв" є дуже умовним, однак воно має конкретний характер і відповідає критеріям рангування загалом. Вказана група дає можливість оцінювати й інші групи і встановити рівень компетентностей відповідно до змісту четвертої групи "рівні компетентності".

Крім того, при умові вибору певної шкали оцінювань для груп критеріїв IV і V (наприклад, 12- чи 20-бальної шкали) п'ята група дає змогу зіставити критерії компетентності з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів відповідно до стандартів освіти кожної навчальної дисципліни загальноосвітньої школи, зокрема основ наук і трудового навчання ("Технології").

Аналізуючи терміни і поняття, котрі пов'язані з компетентністю, ми дійшли висновку, що серед визначених груп варто визначити особливу групу компетентностей, яка пов'язана зі складністю їх формування. Цю групу ми назвали "компетентність як мета", Вона включає у прорангованому переліку такі дескриптори (групи): 1) формування компетентності і загальної культури людини (відповідає змісту I–VI прорангованих нами груп компетентностей); 2) формування компетентності як неперервного процесу розвитку особистості (відповідає IV–V групам); 3) формування компетентності і правильності обраним ідеалам, ідентифікація та самоствердження (відповідає I–II, V–VI групам); 4) формування компетентності спеціалістів протягом їх активної трудової діяльності (відповідає I–VI групам); 5) Формування компетентності як неперервний процес, що співпадає за тривалістю з кар'єрою (менеджера) (відповідає IV–VI групам); 6) формування компетентності в нових видах діяльності (відповідає III–IV групам); 7) формування компетентності (менеджера) у сфері адміністрування (відповідає I, VI групам); 8) формування компетентності майбутнього учителя (відповідає I, V–VI групам); 9) формування компетентності як умови успішності соціально-професійної адаптації (відповідає I–IV групам); 10) формування компетентності школярів в сфері пізнавальної діяльності (відповідає I–IV групам); 11) формування компетентності (при вивченні конкретних дисциплін в навчальному процесі) (відповідає IV–V групам).

Ця група суттєво відрізняється від попередніх тим, що кожен її ранг у процесі формування компетентностей обов'язково має поєднувати кілька інших груп компетентностей, характеризує когерентний, інтегрований та дескрипторний їхній характер і при їх формуванні неухильно наближає учня до наукового тезауруса.

Виявлений нами науковий факт можна вважати, певною мірою, закономірністю щодо формування всіх груп компетентностей учня, котру можна поширити на складний процес формування компетентностей особистості взагалі, незалежно від віку і умов розвитку особистості, які постійно змінюються.

Таким чином, вказаний перелік груп, що пов'язані з компетентністю, на основі певних критеріїв ми згрупували, прорангували і виявили зміст конкретних груп, провели рангування в групах та порівняли з основними групами компетентностей, які зазначені в "Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти"; виявили важливу закономірність стосовно характеру процесу їх формування. Все це, на нашу думку, може стати базою для подальших наукових досліджень і використання у навчально-виховному процесі [4; 6; 7].

Наше дослідження стверджує, що загальнотехнічна компетентність є основою для одержання професійної та життєвої компетентностей в умовах вільного вибору способу життя, світогляду, будь-яких видів діяльності. Це стосується передусім змісту освіти, що засвоюється в таких основних формах: знання як властивість предмета, явища, події; знання як повне відношення; знання як конкретна операція. Вказані форми знань є їх якісними показниками.

Реформування загальної середньої освіти, що нині здійснюється в Україні, передбачає на основі концепції компетентності реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизації, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

Результати нашого дослідження не претендують на повну завершеність. Вони потребують продовження подальших розвідок у напрямках пошуку сучасного змісту різних видів компетентностей, насамперед життєвих, які є базовими для формування всіх інших видів компетентностей учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової та повної середньої освіти // Освіта України. — 2004. — № 5.
2. Кремінський В. Г. Освіта та наука України: шляхи модернізації. — К.: Грамота, 2003. — 216 с.
3. Лозова В. Стратегічні питання сучасної дидактики. // Шлях освіти. — 2003. — № 3. — С. 11–16.
4. Шамова Т. И., Давиденко Т. М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. — М., 2001.
5. Чернишова Р., Андриюханова В. Мета сучасної школи — компетентність // Директор школи. — 2001. — № 8. — С. 91–96.
6. Коваль В. Розробка галузевих стандартів компетентностей // Професійно-технічна освіта. — 2003. — Спецвипуск. — С. 46–47.
7. Булка Н. І. Креативність і соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. — 2001. — № 10. — С. 46–49.
8. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта. — 2000. — 8–15 листопада.

Віталій БЕРБЕЦ

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

В статті розкривається сутність понять компетентність і “здоров’язберігаюча компетентність” і визначено структурні елементи процесу формування здоров’язберігаючої компетентності.

Однією з характерних рис концепції компетентності людини є думка про підвищення ролі суб’єкта в соціальних перетвореннях та удосконалення його здатності розуміти динаміку і впливати на хід процесів. Ці вимоги до компетентності визначаються освітньою політикою держави. Сьогодні в Україні на законодавчому рівні затверджено систему стандартів з кожного освітньо-кваліфікаційного рівня та профілю підготовки. Стандарти містять усі вимоги до компетентності, кваліфікаційну характеристику та системи діагностики якості знань [3, 34–36]. Інакше кажучи, компетентність молодшої людини разом з основними дидактичними одиницями навчальних дисциплін стають складовими компонентами державних освітніх стандартів.

Досліджуючи вказану проблему, ми маємо на меті з’ясувати сутність поняття “здоров’язберігаюча компетентність”, і складові процесу її формування.

За “Словником іншомовних слів”, компетентність визначається як “поінформованість, обізнаність, авторитетність. Компетенція (лат. *competentia*, від *competere* — взаємно прагну, відповідаю, підходжу) — це коло повноважень будь-якої організації, установи або особи; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід” [1, 246].

Навчально-трудова діяльність в процесі технологічної освіти повинна не лише дати учням суму знань, а й сформувати комплекс компетентностей, в тому числі здоров’язберігаючу. Поняття компетентності належить до сфери складних умінь і якостей особистості.

Р. Чернишова та В. Андриюханова вважають, що навчально-пізнавальна діяльність учнів є особливо важливою тому, що має дати особистості суму знань, умінь та навичок і сформувати її компетентність. Цей термін має кілька переваг:

- він одним словом називає триаду “знання, уміння та навички” [5, 91–96];
- він найбільш доцільний щодо визначення реального рівня підготовки випускника як фахівця. Цільова установка на підготовку кваліфікованих фахівців є бажаною. Компетентність — це найбільш реальна мета;